

ДИНАМИЗИРАНЕ НА ОТНОШЕНИЕТО ДЕТЕ - ДЕТСКА РИСУНКА ЧРЕЗ ЦЕЛЕНАСОЧЕНИ КОНТАКТИ С ГРАФИЧНИ ТВОРБИ

Пламен Легкоступ

Интензивните процеси, свързани с формирането на детската личност в предучилищна възраст, поставят изисквания за качествени промени във възпитателно-образователния процес по изобразителни дейности. Практиката показва, че развиващата функция на учебния процес е невъзможно да бъде осъществена с обичайните от миналото темпове на работа, с консервативно отношение към новостите в педагогическата теория и практика, с традиционни форми и методи на обучение. Ето защо смисълът на преобразуванията в духовната сфера би трябвало да се търси в промяната, в преразглеждането на нравствените, етичните и естетическите ценности, с които си служи обществото. Ние свикнахме с „необикновени“, „революционни“ идеи, останали малко или много „на книга“. Ето защо трябва да разберем, че революционно е не

просто необикновеното, а необикновеното, станало обикновено в живота на всеки от нас. Не отчетеното присъствие в концертната зала или притежаването на „метри“ нашумели литературни произведения. Не просто изложбата, дошла и отминала, а картината, графичният лист, пластиката, останали не в хранилището, а занесени в къщи, поставени в интериора, но не от сноба-псевдоинтелектуалец, а от изпитващият естетически потребности от контакти с произведения на изобразителното изкуство.

За да бъде резултатно и трайно въздействието на изкуството върху личността, то срещите с него трябва да започнат още от най-ранна детска възраст. Затова важна задача, която трябва да се реализира в педагогическия процес в детската градина е формирането на първите критерии за художествено-естетическа оценка на някои достъпни произведения на живописата, графиката, скулптурата, народното творчество; изграждането на първите елементи на ес-

тетическия вкус; възпитаване на качества, необходими на бъдещата творческа личност.

За естетическото въздействие чрез обучението и самостоятелната художествена дейност голямо значение има изобразителното изкуство. Произведенията му, добре намерени и правилно използвани в учебното съдържание, създават емоционална нагласа, стимулират творческата активност, възпитават естетически вкус.

Естетическото възпитание е свързано с формирането на естетическо отношение към заобикалящия детето свят, към природата и изкуството. В съвременните теоретични разработки проблемът за художествено възприемане, изпълнение и творчество е сравнително добре изяснен. Връзката и взаимодействието между тези три страни на художествената дейност са добре разкрити, но в практиката все още се допускат много слабости. В изобразителната дейност се омаловажава ролята на възприемането на произведения на изкуството. Естетическото възпитание се осъществява главно чрез изобразителната дейност на децата, която е изключително важна, но съчетана с възприемането на достъпни за децата произведения на изкуството, тя става още по-ефективна за тяхното художествено развитие.

Возприемането на произведенията на изобразителното изкуство е важно звено в системата

на изобразителната дейност на децата от предучилищна възраст. За съжаление контактите с художествени творби все още се подценяват. В резултат на това, дете, което не е насочвано към изобразителното изкуство, обикновено остава на познавателното и утилитарно тълкуване на творбите.

В основата на художествено-то въздействие стои естетическото възприемане на действителността. Благодарение на това системно се обогатяват възприятията, уточняват се смисловите и логически връзки при изграждането на зрителни представи на децата за разнообразни обекти, явления, събития и процеси, разкриват се техните естетически качества и особености. Активната познавателна дейност съдейства за развитие на детското въображение, мислене и чувства, без които е немислимо създаването на нови форми, образи и ситуации.

Не по-маловажна страна на естетическото въздействие е възприемането на произведения на изобразителното изкуство, защото то помага по-добре да се разбере реалният свят, по-дълбоко да се опознае действителността и отражението ѝ в художествени образи. Чрез изкуството се възпитава умение да се види типичното, характерното, да се обобщят наблюдаваните явления. Възпитаването на умения да се възприемат, разбират и оценяват произведенията на изкуството е сложен психологи-

чески процес, който е неразривно свързан с естетическото възприемане на действителността и самостоятелната изобразителна дейност.

Изобразителните изяви на децата са третата сфера на естетическо въздействие, защото изобразявайки, те отразяват своите впечатления и отношение към действителността. Едновременно с това се затвърдяват и обогатяват техните знания, умения и навици за работа с различни изобразителни материали и техники, развиват се основни психически процеси и т. н.

Комплексното въздействие на естетическото възприемане на действителността и възприемането на изкуството в съчетание със самостоятелната художествено-изобразителна дейност на децата съдейства за обогатяване на детската рисунки и за интелектуалното им развитие.

Всичко това задължава да се потърси подход, чрез който да се възпитава у детето естетическо отношение към действителността, да се изгражда у него умение за възприемане на произведенията на изобразителното изкуство, което от своя страна да се отрази благотворно върху детското творчество не само в изобразителната дейност, не само в другите дейности от естетическия цикъл, но да полага и творческите основи на съзнателния човешки живот. Ето защо значението на изобрази-

телните дейности за развитието на детето не трябва да се разглежда еднопосочно. Точно обратното – чрез тях следва да се активизира познавателният опит и обогатят зрително-образните представи на децата, да се стимулира самостоятелността и инициативността в дейността, а оттам и в другите дейности. Да се създават условия, развиващи творческата изява и възображението.

Занимаващите се с проблемите на изобразителните дейности знаят, че художественото възприемане е обект на проучване от страна на различни науки – естетика, изкуствознание, педагогика, психология. Въпреки това не е отделено достатъчно внимание на контактите на децата с произведенията на графиката и значението им за естетическото, художественото и интелектуалното развитие.

Затова пред нас стои проблемът: Как, по какъв начин, детето да бъде стимулирано към изграждане на личен изобразителен опит, който да е основа за развитие на едно творческо начало и да способства за пренос на знания и умения от една дейност в друга.

Това може да стане чрез въздействието на целенасочено подбрани графични творби и използването им във възпитателно-образователния процес по изобразителни дейности в детската градина. По този начин ще се интензивира както изграждането на изобразителни способности и обо-

гатавяването на детската рисунка, така и цялостното интелектуално развитие на детето.

Съвсем основателно може да бъде поставен въпросът: Защо именно графика и графични творби, а не живопис или пластика?

Без да се отрича ролята на живописата и скулптурата за цялостното развитие на детето поставянето на акцента в настоящата разработка върху графиката е продиктувано от следните съображения:

1. Изследванията доказват, че още първите детски изобразителни реакции – хаотично положените линии, щрихи, петна са всъщност изразни средства на графиката.

2. Графичното претворяване на образите от действителността е достъпно за децата от предучилищна възраст поради линейноплоскостното им охарактеризиране. Графичният образ на предметите рисувани от децата постепенно се обогатяват по отношение на изразните средства: от преобладаващи линии към обогатяване на линия с декоративни елементи, от съчетаване на линия с петно, към обогатяване на линията и петното с декоративни елементи. Интересът към графиката и постоянно растящата жажда за рисуване, чрез която детето осъществява своята активна връзка със заобикалящия го свят и с изобразителното изкуство води до развиване на общата способност за наблюдение и графично изобразяване.

ление и графично изобразяване.

3. Графиката е вид изобразително изкуство, при който за разлика от живописата, линията, каквато и да е тя (ясна, прекъсната, насечена, вълнообразна, с различна дебелина), е и си остава основно изразно средство. Осезателното въздействие (психологическо и физиологическо), оказвано върху човека чрез цвета, както е при живописата, при графиката се осъществява изключително от линията. При произведенията на графичното изкуство е игнориран цвета като изразно средство, който, според нас е силен дразнител за децата от предучилищна възраст, въпреки някои твърдения, че в тази възраст приоритетно значение има формата на предмета (А. А. Люблинска). Премахването на този дразнител предполага по-задълбочено осмисляне на художествената форма, съдържание, композиция, изразни средства. Активната познавателна дейност, провокирана от контактите с графиката, съдейства за развитие на мисленето, речта, чувствата и творческото въображение, които стоят в основата на всяка човешка дейност.

Чрез разглеждането и анализа на различни графични творби у децата се развиват „сензорните статически способности“ (Е. Петрова), обогатява се познавателният им опит, което от своя страна способства за развитието на детската изобразителна дейност. Тъй

като сензорният опит е в основата както на естетическото, така и на умственото възпитание, то обогатяването му чрез срещите на децата с графиката е предпоставка за развитие на въображението, защото съдържанието на детското въображение не представлява типизирана характеристика на света, а негов приказно-фантазен образ, в който детето горещо и силно вярва. Различната проява на въображението зависи от принадлежността на детето към определен тип висша нервна дейност. Непрекъснатото разширяване на възприятията от действителността и обогатяване представите за нея води до стимулиране на въображението. То може да се развива и чрез подходящи учебно-творчески задачи. Например при контакти с достъпни графични творби, детето се обогатява с нови понятия и представи, разширяват се неговите знания. Това помага да се види светът от различни аспекти и съдейства за формиране и развиване на ценни качества от мисловната дейност на децата. Умственото усилие, положено от тях при тези контакти, осигурява продължително запазване на възникналия образ и използването му от детето в различните видове практическа и умствена дейност.

В анализа на графични творби се крият много разнообразни възможности за нравственото формиране на детската личност. У децата се изгражда отношение

към заобикалящия ги свят, формата се хуманни черти в поведението им, възниква и се възпитава необходимостта от контакти с изкуството. Не случайно една от неговите функции е възпитателната, защото „изкуството не е само възпроизвеждане на живота, но и негова оценка от позициите на определен идеал“ (Ив. Джаджев).

Освен развитието на познавателните способности, на въображението и фантазията, контактите с графични творби допринасят и за обогатяване изразните средства на детската рисунка. Тук най-ясно личат диалектическите връзки между собствената изобразителна дейност и възприемането на изкуството. От една страна, чрез изобразителната дейност децата усвояват израните средства на изкуството и това им помага за по-правилното му разчитане. От друга страна, запознаването с изразните средства на графиката дава възможност на децата да обогатяват собствените си изобразителни изразни средства. Запознаването с различните знаци и символи, с които си служи изкуството, с изразните средства, които използва художникът за пресъздаване на определена тема, настроение и т. н. допринася за разпознаването и разбирането им, за вникване в същността на определена графична творба и прилагането им след това в собствената изобразителна дейност.

Знаем, че една от основните

задачи на предучилищното възпитание е подготовката на децата за училище. Това се осъществява и чрез изобразителните дейности. Освен за умственото, нравствено и естетическо възпитание те трябва да способстват и за физиолого-двигателната подготовка на ръката за писане. Тя се изразява в изграждане на умение да се оставят следи върху хартията. Знаем, че писането изисква доста голяма точност. Затова е нужно да се изгради правилна координация на движенията на ръката, да се контролира произволността на тези движения, размахът им, равномерността и техният темп.

Всичко това може да се постигне, ако се обърне достатъчно внимание, което смятам, че засега липсва, на графичното изображение и средствата, с които то се осъществява – линейното и шрихово изграждане, обогатяване на рисунките с графични декоративни елементи. С други думи да се отдаде дължимото и на графиката като вид изобразително изкуство. Запознаването на децата с техники, близки до първообраза им в графиката, ще дадат възможност за по-пълноценно контактуване с графичните творби и ще осъществят безболезнен прехода от детската градина към първи клас, където графиката като вид изобразително изкуство вече е включена в програмата.

Използването на целенасочено подбрани графични творби,

тематично обвързани с програмните и изобразителни задачи, разглеждането и анализирането им както в отделно занятие, така и в други режимни моменти могат в голяма степен да интензифицират развитието както на изобразителните изразни средства на децата, така и на въображението и фантазията им. Графичните творби могат да се използват в твърде широк диапазон. От образец на учителката (например в занятие за овладяване на нова техника) до средство за провокиране на детското въображение (при рисуване по асоциация от произведение на изобразителното изкуство).

Непрекъснатият контакт с оригинални графични творби, непринуденото общуване между децата и между учител и деца способства за повишаване възможностите при възприемане на графични творби. Овладените изобразителни умения (изразни средства и нови техники) стимулират творческите изяви на децата, развитието на речта, логическото мислене и творческото им въображение, но за да се осъществи всичко това първо трябва да се отговори на въпроса за отношението на детската учителка към системата **ПРОИЗВЕДЕНИЕ НА ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО – ДЕТЕ – ИЗОБРАЗИТЕЛЕН РЕЗУЛТАТ (ДЕТСКА РИСУНКА)**. За нейната позиция и характерна педагогическата намеса с оглед стимулиране интересите на децата и

развитието на изобразителните, творческите и интелектуалните им способности.

За да се вникне в същността на този проблем трябва да се разбере на първо място фактът, че психологическата структура на изобразителната дейност е обект на изследване и от страна на учителките. Нейното познаване е абсолютно необходимо, тъй като една от основните задачи при обучението по изобразителни дейности е да се работи системно за обогатяване на възприятията и образните представи на децата. Практиката ни убеждава, че при неотчитане на този факт, а оттам и при неправилно ръководство на изобразителната дейност твърде рано в детските творби се появяват и бързо се затвърдяват определени изобразителни схеми и стереотипи.

Актуалността на проблема се определя и от факта, че въпреки необходимостта от интензифициране на художествено-творческото развитие на децата, не се забелязват тенденции към увеличаване часовете по изобразително изкуство в училище, което ще рече, че трябва с по-ефективни способности на организация и управление на изобразителния процес в детската градина да стимулираме и развиваме интересите и способностите на децата.

Един от тези способности е целенасоченото въздействие посредством произведения на изобрази-

телното изкуство. Проблематика, включена и сега в действащите варианти на програми за възпитателна работа в детската градина, но пренебрегвана по различни причини.

Първата причина е липсващата или недостатъчна материална база (различните трудности при набавянето на оригинални произведения на изобразителното изкуство, на качествени репродукции, диапозитиви и техника за работа с тях и пр.).

Втората основна причина е липсата на достатъчно познания в тази област при болшинството от детските учителки. Недостатъчната им подготовка по естетика, както и тяхното повърхностно запознаване с психологическата структура на изобразителната дейност и особеностите на художествено-творческото възприятие. Всичко това се отразява негативно върху развитието не само на художествено-изобразителната дейност, но и на цялостното детско развитие. Абсолютно вярно е заключението, което прави Веселин Димчев: „От познаването на психологическите процеси, с които е свързана изобразителната дейност, зависи правилното определяне на етапите в развитието ѝ, вярната преценка на една или друга изобразителна проява, правилността на методическото ѝ ръководство и изграждането на индивидуална методика за нейното провеждане“.

Задължително условие е и

запознаването със същността на художественото възприятие, с неговите психологически и социални основи, с вътрешните му противоречия и закономерности. Това ще допълни и усъвършенства преди всичко знанията на детската учителка в областта на изобразителното изкуство, а оттук и нейната способност за по-ефективна методическа работа с децата при контактите им с художествената творба. По този начин ще започне възпитаването у подраствачите на една по-съвършена способност за възприемане на всяко изкуство. Защото изкуството е не само допълнителен източник на знания, не само средство за тяхното предаване, но и средство за формиране на способностите за възприемане и естетическо усвояване на действителността. То е способност за осмисляне на различни, значими за човека страни от тази действителност. Широко известна е мисълта на Брехт, че „наблюдавайки след художника, започваш да се учиш от неговата способност да наблюдава“.

Необходимо е и разбиране на взаимозависимостта между възприемането, изпълнителството и творчеството. Процесите на възприемането, изпълнителството и творчеството не трябва да се разглеждат изолирано. Те се намират в тясна взаимовръзка и динамика, тъй като се явяват съставни части на художествената дейност. Ако се наблюдава нарушение на това

единство, ще се получи превес на един от тези компоненти. Единствено при разумно съчетаване на трите компонента на изобразителната дейност се осъществява пълно художествено развитие на детето. То емоционално откликва на художествения образ на творбата, съпреживява, вълнува се, възхищава се от видяното, способно е да овладее обобщени начини на действие, може свободно да пренесе получени навици и умения в самостоятелната изобразителна и други дейности.

В целия педагогически процес – в занятията и самостоятелната художествена дейност, учителят е длъжен да осъществява развитието и на трите компонента – на възприемането, на изпълнителството и творчеството.

Въздействието на художествени образи върху детето се осъществява в различни педагогически ситуации. То не само възприема съдържанието на картината, но забелязва и най-ярките изразни средства, а в следващия момент – в изобразителната дейност – този процес влияе на качествено ниво на изображението в детската рисунка. Тоест детето, забелязвайки изразителността на линиите, особеностите на цветовете съчетания, обогатява своите рисунки в своята изпълнителска дейност. Тук вече усвоените технически умения и навици, помагат на детето образно да предаде своя замисъл, което се явява показател за

неговото творческо начало.

Според Драган Немцов, учителят, в зависимост от изобразителната задача, може да се намесва в изобразителния процес по различен начин:

– **като съавтор** – учителят е посредник между детето и изобразителната дейност. Намесва се пряко, поставя конкретни задачи, обяснява, онагледява, демонстрира, коригира. Такава намеса е подходяща за усвояване на нови знания и умения, за коригиране на неправилни навици, за овладяване на по-сложни технически и изразни средства.

– **като помощник** – учителят се намесва косвено, отстрани в процеса на изобразителната дейност. Той дава само указания какво да се прави, за да се реши дадена изобразителна задача, но не казва отговора на решението. В този случай се въздейства комбинирано върху личността на детето. Учителят едновременно обучава и възпитава – дава знания, но и формира качества, необходими за самостоятелна работа при решаване на поставената изобразителна задача.

– **като консултант** – учителят не се намесва в непосредствения практически процес на изобразителната дейност. Наблюдава го отстрани, установява интересващите го въпроси (например темпото на работа, навици за самостоятелна изобразителна дейности др.).

Имайки предвид казаното дотук, ще направим опит да изясним и конкретизираме позицията на учителката спрямо системата **ПРОИЗВЕДЕНИЕ НА ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО – ДЕТЕ – ИЗОБРАЗИТЕЛЕН РЕЗУЛТАТ (ДЕТСКА РИСУНКА)** и възможностите за **ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЪЗДЕЙСТВИЕ**. Необходимо е да се установи и ролята на детската учителка за развитието на художествено-изобразителната дейност и да се проследи зависимостта между методическото ръководство и развитието на детските изобразителни способности. Ще разгледаме възможностите за създаване на такива ситуации, при които детето може да възприема и да изразява своето отношение към художествената творба. В началото емоционално, защото при възприемането, първостепенна роля играят емоционалните състояния. „Възприятията на детето са по-скоро продукт на емоционална реакция, отколкото синтез на предметни съдържания“ – подчертава проф. Спас Казанджиев. След това вербално и накрая знаково, т. е. когато е налице провокиран от художествената творба изобразителен продукт. Тези ситуации са условията, пътят по който детето ще достигне до обобщени умения чрез контакти с произведенията на изобразителното изкуство.

В тази връзка можем да определим две нива на въздействие посредством изкуството:

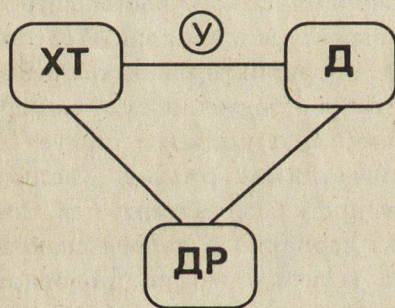
– опосредствено въздействие чрез творбата;

– непосредствено (пряко) въздействие.

При първото ниво контактите с творбата се осъществяват посредством възрастния. Детето се насочва към анализиране на изразните средства, сюжета, авторската идея и т. н. В тази връзка могат да се разгледат няколко ситуации:

При ситуацията ТВОРБА – УЧИТЕЛ – ДЕТЕ педагогът се явява посредник и може да се намеси в системата ХУДОЖЕСТВЕНА ТВОРБА – ДЕТЕ – ДЕТСКА РИСУНКА по различен начин и на различни места.

Вариант „А“ – Учителката ръководи изобразителния процес изцяло, но акцентът се поставя

върху анализа на художествената творба. Цялото внимание е насочено към развитие на художествено възприятие. Децата се подпомагат да видят главното, същественото в творбата. За това ще помогнат и преките въпроси като:

„Какво е искал да ни разкаже художникът?“, „Защо е нарекъл така графиката си?“, „Как би нарекъл ти картината?“ и т. н. Въпроси като: „За какво...“, „Защо...“ заставят детето да не се ограничава с изброяването на изобразеното, а го насочват към тълкуване на творбата, защото без специално внимание от страна на педагога към художествената страна на картината, графиката или пластиката децата я възприемат като нагледно изображение на някакви събития, подробности и факти, а не като художествено произведение. Всеки зададен въпрос трябва да способства за изграждане на вътрешния, вторичен художествен образ у детето, който в действителност бива оценяван. Тук от голямо значение е въпросът за „способността на педагога да включи детската група в състояние на сътворчество“ (В. Н. Полунина). Главна грижа на учителя в подготовката за възприемане на художествена творба трябва да са точните въпроси по време на беседата, защото словото и визуалното възприятие се преплитат. Въпросите трябва да се насочват към комплексен анализ на творбата. Не бива да се разглеждат поотделно съдържанието и формата. При анализ на изразните средства трябва да се разкрие диалектичката връзка между тях и съответстващото им съдържание. Сполучлив похват в този случай е сравнението на две или повече творби с ед-

наква тема, но изградени с различни изразни средства.

Сравняването на две различни картини на една и съща тема дава възможност децата да се научат по-задълбочено да се вглеждат и търсят замисъла на автора, да разбират използваните изразни средства. При анализа на изразните средства главното е да помогнем на децата да видят в тях характеристиката, която дава художникът на изображението и да го възприемат като израз на неговия замисъл.

Но децата виждат в творбите не само изразните средства, с помощта на които художниците са изобразили предметите и явленията в природата. Децата възприемат и художественото съдържание. Художествените образи, възприети от децата, първоначално намират израз в думите. Процесът на привеждане на зрителния образ в словесен, както и обратния процес, синтезира два типа художествено мислене на детето, развиващи се в общуването му с двата вида изкуство – литература и изобразително изкуство. Употребата на образна реч е показател за известна зрялост в естетическото преживяване на детето, защото за да използва речта си в образа, то трябва да го почувства, а за да го почувства трябва да го осмисли. Допълнителните аналогии, асоциации, които внасят в речта метафори и сравнения, свидетелстват за това, че детето не само конста-

тира емоционално външните страни на изобразеното, но улавя и образно-художествения смисъл. Художественият образ възниква само тогава, когато произведението е осветлено от творческата фантазия.

Задълбоченото възприемане на графичната творба от децата, което е в основата на всички казано досега, зависи от няколко фактора. Те могат да се обобщят по следния начин:

1. Възприемането на графичната творба зависи:

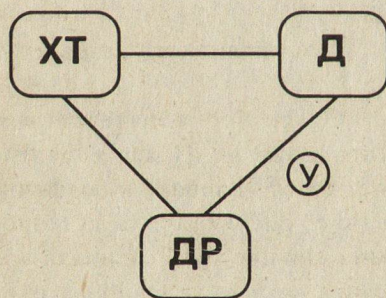
- от структурата ѝ;
- от степента на близост между изобразеното върху графичния лист и опита на детето;
- от знанията на детето за изразните средства и уменията за тяхното използване;
- от формата на поставените по време на беседата въпроси от страна на възрастния;
- от общата култура на детето и от умението му да наблюдава;
- от развитието на детската реч.

Освен вербалната реакция детето може да изрази впечатленията си от творбата и графично, т. е. чрез рисунка, била тя монохромна или цветна. Реакцията чрез рисунка можем условно да наречем Вариант „В“:

В този случай фиксираме мястото на учителката в обозначеното отношение ДЕТЕ – ДЕТСКА РИСУНКА. По принцип особенос-

тите на рисунката се определят от двете направления в художествено-изобразителната практика: учебно и творческо. Понятията „учебна“ и „творческа“ рисунка са условни. Те могат да бъдат разграничени до известна степен, но е погрешно да се разглеждат абсолютно диференцирано едно от друго. Това е така, защото обучението и творчеството във възпитателно-образователния процес съществуват не разделени, а взаимно обуславящи се. Разликите между учебната и творческата рисунка, доколкото в тази възраст можем да ги разглеждаме поотделно, се разкриват при определяне на познавателните елементи в тях. „В учебната рисунка (казва В. Димчев) преобладава зрително образно познание; в творческата рисунка преобладава естетико-емоционалното отношение“.

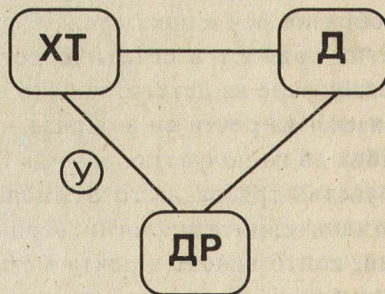
Цялото внимание на учителката в този случай е насочено към

качеството на изпълнение на изображението, към уменията на децата. Тя направлява действията на

децата най-вече по посока на изобразителните изразни средства, на материалите и техниките и начина на употреба. Нецелесъобразна е намесата на учителката за евентуална промяна на творческия замисъл от децата, тъй като „съп-реживяването“ и „тълкуването“ на творбата, с която е въздействано, е нещо в голяма степен индивидуално. Тази позиция с успех би се използвала от учителката при рисуването по асоциация от произведения на изобразителното изкуство, от литературни творби, при изобразяването по представа или въображение, тъй като предметните асоциации заемат важно място в изобразителната дейност. Образно-емоционалното възприятие се различава от обикновеното възприемане на действителността благодарение на асоциацията, чрез която възприеманият обект придобива друг емоционален смисъл, друга емоционална окраска и друго съдържание.

При вариант „С“ мястото на учителката разглеждаме в отноше-

нието детска рисунка – художествена творба. Тук вниманието се насочва към анализа на детските рисунки, към използваните за изграждане на образите изразни средства, към съотнасяне на резултата към дразнителя, т. е. към художествената творба. По този начин се уточнява и обогатява детското възприятие с нови впечатления, които стимулират активността и интереса на децата към дейността и към произведенията на изобразителното изкуство. От казаното дотук става ясно, че акцентът се поставя върху преценката, която след рисуване по асоциация от различни произведения на изкуството например придобива специфичен вид. Тя се променя смислово и участието на децата става по-активно. От голямо значение е вербалното отношение към определена рисунка от страна на децата и съпоставянето му с авторовото. Естествено преценката, извършена с активното участие на децата, трябва да е по-по-сока на поставените изобразителни задачи. В този случай на преден план излизат личностните качества на педагога, познанията му в областта на изобразителните изкуства и естетиката, защото „трябва да живееш с изкуството, за да научиш и другите да живеят с него. Трябва да го обичаш с цялото си същество, за да приобщиш и възпитаниците си към него“ (проф. Жечо Атанасов).

Чрез тази първа ситуация от

опосредственото въздействие чрез творбата децата ще получат необходимите знания и умения за възприемане, съпреживяване и тълкуване.

Това ще даде възможност да се премине към втората ситуация **ТВОРБА – ХУДОЖНИК – ДЕТЕ**. В този случай могат да се приложат много от методите и средствата от първата ситуация, но е необходимо да се отбележи, че присъствието и участието на художник (най-добре това да е авторът) в беседите може многократно да повиши нивото и активността на възприемането, изпълнителството, а оттам и на творчеството. Общуването на децата с художници и с техните творби, периодичното организиране на изложби в детската градина би се отразило благоприятно върху тяхното художествено развитие и възпитание. Съместната работа с творците-художници ще повиши емоционалното равнище на общуване както на децата с графичните творби, така и между самите деца. Учителката с успех може да използва тази помощ и при посещенията на изложби извън детската градина.

Много по-сложни са нещата при третата ситуация на опосредствено въздействие – **ТВОРБА – РОДИТЕЛ – ДЕТЕ**. Тя някакси остава встрани от погледа на педагога, но в никакъв случай не може да се отрече значението на семейството за художественото възпитание на детето. Немаловажен

е примерът, който родителите дават на своите деца. Наличието на естетически потребности у родителите, наличието в домашния интериор на произведения на изобразителното изкуство в оригинал или на качествени репродукции, съвместните посещения на изложби биха били естествено продължение на въздействието, осъществявано от педагога в организирания възпитателно-образователен процес и биха създали у децата траен интерес към произведенията на изобразителното изкуство и необходимост от контакти с тях.

Преките контакти на детето с изкуството се явяват продължение на създадения интерес, знания и умения у децата за съпреживяване на художествената творба чрез различните ситуации на опосредствено въздействие, т. е. те се явяват второто ниво на въздействие чрез графиката – прякото. Освен това чрез обучението децата са овладели и техническите изобразителни умения. Могат да използват изразните средства в своите рисунки, да предават настроението, да изобразяват замисленото съдържание. Овладели вече тези знания и умения за възприемане и изпълнителство, децата могат самостоятелно да общуват с картините и да се насочват към творческа изява. Тук става дума за формиране на обобщено умение за самостоятелно възприемане и действие в самостоятелната изобразителна дейност.

Н. А. Ветлугина определя три фактора, които обуславят методите на косвеното ръководство при самостоятелната художествена дейност на децата.

1. Обогаляване на детето с художествени впечатления, знания и умения в детската градина и в семейството и формиране отношение към изкуството.

2. Създаване на подходяща предметна среда.

3. Установяване на правилно съотношение между обучението в занятията и самостоятелната дейност извън тях.

Самостоятелната изобразителна дейност не се планира от педагога, затова би следвало да се обмисли създаване на такива условия за развитие, че децата да се привлекат към използването на получения в занятията художествен опит. Обогаляване на детето с художествени впечатления и формиране у него на интерес към различни жанрове на изкуството – така може да се реализира първият фактор за самостоятелна изобразителна дейност.

Вторият фактор – изобразителната дейност извън занятията, изисква съответно оборудване и разнообразна материална база, тъй като целта на тази дейност е децата да могат да подберат средствата в съответствие със своя замисъл. Най-добър стимул за детското творчество е такава организация на живота и средата на децата, която създава потребност и

възможност за творчество.

Въздействието, което оказва върху децата провеждането на самостоятелната художествена дейност е многостранно. Общуването в моментите на самостоятелните художествени занимания се разнообразява и обогатява както за по-големите така и за по-малките деца. Със нарисуваните картини и графики от малките „художници“ в заведението се уреждат изложби. Това кара децата да се интересуват не само от съдържанието на своите занимания, а и от това как по-добре да изразяват своето отношение и настроение.

Въз основа на казаното дотук следва, че опосредственото възприемане на графики, проведено в система, извежда децата на по-високо ниво на възприемане на достъпни за възрастта им творби – нивото на прякото възприемане. Чрез първото ниво децата получават знания и умения за възприемане и съпреживяване на графичната творба. На това ниво те овладяват техническите изобразителни умения, научават се да използват изразните средства в рисунките си за изобразяване на замисленото съдържание, самостоятелно се насочват към творческа изява.

Прякото възприемане на графики от децата се явява продължение на създадения интерес у тях, създадените знания и умения за съпреживяване на графична творба, но е в пряка зависимост от интелектуалното развитие на де-

цата, защото „възприемането на художествените произведения се извършва с участието на въображението, изисква високо интелектуално развитие и силна емоционална чувствителност“ (В. Димчев).

Значението на графиката за развитието на възпитателно-образователния процес е разностранно. От една страна, децата обогатяват своя познавателен опит и усвояват социалния опит на обществото, тъй като той е синтезиран от художника в творбите му. Стимулира се и детското творческо мислене. Чрез чести контакти с произведения на графиката се създават предпоставки за развитие на естетически вкус, критерии и най-важното – естетически потребности. От друга страна, децата усъвършенстват изобразителните изразни средства, развиват фините групи мускули на предмишницата и китката, усвояват различни графични декоративни елементи (чертички, кръгчета, точки), които са в основата на писането, без да се запознават с графичния буквен знак и съответстващия му звук.

В края на изложението, съвсем справедлив би бил въпросът: Оказва ли графиката или произведенията на изкуството някакво влияние върху детското рисуване?

„Да, очевидно, и то не малко. То се проявява и в прякото взаимодействие на съдържание и форма, в подражанието, а понякога и в усвояването на щампи, които печат

на собствените търсения на детето. Но най-често и най-забележимо това влияние се изразява в ускоряването на развитието на рисунката, в пробуждането на желание у детето да рисува, на способностите му за рисуване“ (С. Левин).

От казаното дотук, както и от богатия експериментален материал*, могат да се направят следните изводи:

1. Чрез прилагане във възпитателно-образователния процес на подбрани и систематизирани графични творби се постига по-високо равнище в естетическото и художественото развитие на децата.

2. Ефективната методическа организация и компетентно ръководство на учителката в процеса на изобразителната дейност осигуряват условия за ускорено развитие на изобразителните способности и стимулират самостоятелното и активното участие на децата в дейността.

3. Възприемането на образи от графични произведения разширява и уточнява представите на децата, поражда желание за самостоятелна изобразителна дейност, като придобитите знания и овладени изобразителни умения са условие за самостоятелност, активност и творчество при решаване на изобразителните задачи.

4. Целенасочените контакти с графични творби развиват спо-

собностите за възприемане – наблюдателност, анализ, сравнение, синтез, стимулират развитието на речта, логическото мислене, въображението и творческата изява на децата. Създават условия за трансфер на обогатените знания и умения от изобразителните в други дейности, като по този начин способстват за развитието на детския интелект.

5. Аргументираната и емоционално мотивирана оценка на учителката в най-голяма степен съдейства за формиране на адекватна детска оценка и самооценка с обучаващ и развиващ ефект.

В заключение може да се каже, че каквито и произведения на графичното изкуство да се подберат (колкото и трудно да е това), в колкото и перфектна система, ефективността на възпитателно-образователния процес зависи в голяма степен от личностните качества на педагога, от неговите познания в областта на естетиката, изобразителните изкуства, психологията и разбиране динамиката на въздействие на всеки отделен графичен жанр.

Каквито и програми да се предложат, каквито подходи и средства да се посочат, художествено-естетическото, интелектуалното и емоционално развитие на децата зависи в голяма степен от педагога, от теоретико-методическата и специална подготовка, от

* Експериментът е проведен в ЦДГ "Райна Княгиня" и ЦДГ "Слънце" – Велико Търново.

творческият му дух и всеотдайност творческият ръст на учителя и на
към професията и децата. Затова характера на педагогическата му
сега, повече от всякога, трябва да намеса.
се акцентува на професионално-

ЛИТЕРАТУРА

1. Атанасов, Ж. Основи на естетическото възпитание. С., 1975.
2. Ветлугина, Н. Художествено творчество и ребенок. М., 1972.
3. Джаджев, В. Беседи по естетика. С., 1976.
4. Димчев, В. Развитие на художествено-изобразителната дейност. С., 1977.
5. Димчев, В., К. Раканов. Рисуване и изобразително изкуство. С., 1980.
6. Казанджиев, С. Психология на възприятието. 1940.
7. Левин, С. Вашето дете рисува. С., 1984.
8. Люблинска, А. Детска психология. С., 1978.
9. Немцов, Др. Записки по методика на изобразителното изкуство и изобразителни дейности, учебно помагало. Благоевград, 1983.
10. Петрова, Е. Предучилищна педагогика. С., 1977.
11. Полунина, Н. Искусство и дети. М., 1982.

INTENSIFICATION OF THE RELATION CHILD - CHILD'S DRAWING BY MEANS OF PURPOSEFUL CONTACTS WITH ART WORKS OF PRINTING

Plamen Legkostup

In his work the author sees himself the task of interpreting from a methodological point of view the importance of analyzing of the works of printing and their influence over forming of esthetical perceptions in children under school age.

Based on large experimental data, the research work has practical application. It deals with the matter from the point of view of the children's teacher, the artist and analyzes the influence of the family background.

It is of great use to university lecturers in teaching their students the subject of pedagogics and, at the same time, it can be used by kindergarten teachers in their Fine-art activities classes.